

Η εφαρμογή της θεωρίας στην Αμερικανική Παιδική Λογοτεχνία

Anthony L. Manna - Janet Hill

(Anthony L. Manna, καθηγητής Παιδικής Λογοτεχνίας στο Kent State University, Ohio, USA, Janet Hill ερευνήτρια - Assistant Professor Ursuline College in Cleveland, Ohio)

Μετάφραση-σχόλια: Μένη Κανατσούλη, Αν. Καθηγήτρια
Τ.Ε.Α.Π.Η. Παν. Αθηνών

Από τους συγγραφείς του άρθρου είχα ζητήσει, πριν από καιρό, να γράψουν, ειδικά για ένα νέο ελληνικό περιοδικό Παιδικής Λογοτεχνίας, μια επισκόπηση της πορείας της Παιδικής Λογοτεχνίας στις ΗΠΑ. Η σκέψη για εκείνο το «νέο» περιοδικό δυστυχώς δεν ευοδώθηκε, αλλά ένα άλλο πράγματι «νέο» -εφόσον είναι και ηλεκτρονικό- ξεκίνησε. Οι δύο συγγραφείς ανταποκρίθηκαν με μεγάλη προθυμία τόσο στη μια περίπτωση όσο και στην άλλη και τους ευχαριστώ από καρδιάς γι' αυτό. Κατά την άποψή μου, το άρθρο τους αποτελεί όχι μόνο μια καίρια και ουσιαστική επισκόπηση των τάσεων και αναζητήσεων της ΠΑ σε μια χώρα που έδειξε πρώιμα ένα σαφώς επιστημονικό ενδιαφέρον για αυτό τον τομέα σπουδών. Θα έλεγα ότι αποτελεί επιπλέον ένα υπόδειγμα επιστημολογικής γραφής για την ΠΑ, με το οποίο οι δύο συγγραφείς παρουσιάζουν ευκρινώς και αδρομερώς με την εγκυρότητα της επιστημονικής και χρονικής απόστασης τις διαφορετικές τάσεις που ανεπτύχθηκαν στους κόλπους της θεωρίας της ΠΑ στις ΗΠΑ, αλλά κυρίως τις σχολιάζουν κριτικά με καίριες και ουσιαστικές παρατηρήσεις για την εξέλιξή τους. Η αφαιρετική τους ικανότητα στην παρουσίαση των πολλών και διαφορετικών θεωρητικών ρευμάτων και κινημάτων, συν τοις άλλοις, αποτελεί και ένα γοητευτικό ταξίδι στο πώς η υπόθεση της ΠΑ στις ΗΠΑ βασίσθηκε εν πολλοίς στη θέρμη, το πάθος, τη συναδέλφωση επιστημόνων και ακαδημαϊκών προερχόμενων από πολλά Πανεπιστημιακά ιδρύματα της χώρας. Αυτή η συνεχής αλληλεπίδρασή τους, η διαρκής αναζήτηση και θεωρητική διερεύνηση των ζητημάτων της ΠΑ που τους οδήγησε σε γόνιμες επιστημονικές και επιστημολογικές συζητήσεις υπήρξε τελικά ο κινητήριος μοχλός της τόσο ανθηράς θεωρίας και κριτικής της Παιδικής Λογοτεχνίας στις ΗΠΑ μέχρι σήμερα. (Στην μετάφραση του κειμένου τους προσπάθησα να βρίσκομαι όσο γίνεται πιο κοντά στο πρωτότυπο, αλλά την απόδοση των επιστημονικών όρων διατυπώνω με περισσότερη ελευθερία για την καλύτερη κατανόησή τους από τον Έλληνα αναγνώστη).

Σε λιγότερο από σαράντα χρόνια, η παιδική λογοτεχνία στις ΗΠΑ και στη Βόρεια Αμερική έχει εξελιχθεί σε ένα πλούσιο και ποικίλο πεδίο λογοτεχνικής και παιδαγωγικής έρευνας. Σε αυτή τη σχετικά μικρή περίοδο, η έρευνα στην παιδική λογοτεχνία έχει πληροφορήσει και διαφωτίσει ποικίλες πληθυσμιακές ομάδες, η καθεμιά με το δικό της εξειδικευμένο ενδιαφέρον για τα παιδιά και τη λογοτεχνία τους: το κοινό που κυρίως ενδιαφέρεται για τις καλές συνθήκες ζωής των παιδιών, παιδαγωγούς που αναζητούν βιώσιμες εναλλακτικές δυνατότητες για τα σχολικά εγχειρίδια, εκδότες με ενδιαφέρον να φέρουν ποιοτικά βιβλία σε ένα δεκτικό κοινό και μελετητές που ανακάλυψαν μια καινούργια δίοδο λογοτεχνικής ανάλυσης. Η ιστορική προοπτική των διαφόρων αναζητήσεων και κινημάτων που οι θεωρητικοί της λογοτεχνίας και της παιδαγωγικής μεταφέρουν στο χώρο αυτό ανοίγουν ένα «αποκαλυπτικό» παράθυρο στις παράλληλες πορείες των αλλαγών που έχουν βαθιά επηρεάσει το κοινωνικό/πολιτισμικό κλίμα στις ΗΠΑ τις τελευταίες δεκαετίες και στην ανάπτυξη της παιδικής λογοτεχνίας ως βιώσιμου πεδίου σημαντικής έρευνας.

Η δεκαετία του '60 προοιωνίζε μια δραματική στροφή και για τις ΗΠΑ και για την παιδική λογοτεχνία, καθώς στην κοινωνική και πολιτική σκηνή της αμερικανικής κοινωνίας συνέβαιναν ριζικές και δραματικές αλλαγές. Ας κάνουμε μια αναδρομή στο 1963. Στις ΗΠΑ, μηχανοποιημένα κορίτσια χόρευαν μέσα σε κρεμασμένα κλουβιά στις ντίσκο. Οι μίνι φούστες και οι ψηλές μπότες έγιναν ο τρόπος ένδυσης των κοριτσιών καταγγέλλοντας έτσι τις συμβάσεις της γυναικείας σεμνότητας, όπως άλλωστε και τα τζάκετ έδιναν την ευκαιρία στους άντρες να πετάξουν τις γραβάτες τους. Οι αλλαγές συγκλόνιζαν κάθε πλευρά της κοινωνίας. Μέσα σε 10 χρόνια, οι Αμερικανοί πέρασαν από τα κοντά κομμένα μαλλιά και τα καπέλα σε ψηχεδελικά παντελόνια καμπάνα και ψηλοτάκουνα παπούτσια. Λαϊκά μουσικά παραληρήματα που άρχισαν με τον Έλβις Πρίσλεϊ, πέρασαν στους Μπήτλς και κατέληξαν με τους Grateful Dead. Την ίδια εποχή, τα ανθρώπινα δικαιώματα αναδεικνύονται σε κυρίαρχο πολιτικό θέμα. Ο πρόεδρος Τζων Φ. Κένεντυ δολοφονήθηκε και ο αιδεσιμότατος Μάρτιν Λούθερ Κίγκ, ηγέτης του κινήματος πολιτικών δικαιωμάτων στην Ουάσιγκτον, εκφώνησε τον περίφημο λόγο του «Έχω όνειρο...». Επίσης το 1963, η Προεδρική Επιτροπή για την Κατάσταση των Γυναικών επισήμανε τα δεύτερης κατηγορίας πολιτικά δικαιώματα των Αμερικανίδων και πυροδότησε εκ νέου την ήδη υπάρχουσα ριζοσπαστική ατζέντα για αλλαγές. Αργότερα, οι Αμερικανοί Ινδιάνοι και οι Ισπανόφωνοι πληθυσμοί, ενεργοποιήθηκαν από την επιτυχία του Κινήματος Πολιτικών Δικαιωμάτων και άρχισαν και αυτοί να προβάλλουν τα δικά τους αιτήματα για ισότητα σε όλα τα μέτωπα. Επίσης το 1963, στον κόσμο του παιδικού βιβλίου, ο Maurice Sendak βραβεύθηκε με το Βραβείο Caldecott για το καλύτερο αμερικανικό εικονοβιβλίο, το *Where the Wild Things Are*, μια φανταστική ιστορία δραπέτευσης ενός παιδιού που δεν υπάγεται σε κανόνες και που έμελλε να αλλάξει για πάντα τις απόψεις μας για την παιδική ηλικία και τη λογοτεχνία της.

Ενώ ομάδες ενηλίκων διεκδικούσαν τα δικαιώματά τους ως πολίτες, άλλες άρχισαν να θέτουν υπό αμφισβήτηση τους αυταρχικούς περιορισμούς και προσδοκίες που πρόβαλλαν στα παιδιά, προκαλώντας προχωρημένες απόψεις σχετικά με τις ικανότητες των παιδιών και τις ευαισθησίες τους, οι οποίες, με τη σειρά τους, αντανακλούνταν ολοένα και περισσότερο στην παιδική λογοτεχνία. Η περίοδος της δεκαετίας του '60 μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '80 ήταν πολύ καλή για την παιδική λογοτεχνία, στο σύνολό της. Στην πραγματικότητα, η περίοδος αυτή γενικά θεωρείται ως «η χρυσή εποχή των εκδόσεων παιδικών βιβλίων» (Person, 2000). Σχολεία και βιβλιοθήκες, μολονότι υποστηρίζονταν από μια εμφανώς μικρή κρατική χρηματοδότηση, αποτέλεσαν μια κερδοφόρα αγορά στην οποία οι εκδότες με μεγάλη ευχαρίστηση στράφηκαν. Στα πανεπιστημιακά ιδρύματα, τα μαθήματα παιδικής λογοτεχνίας ενισχύονται σε Παιδαγωγικά Τμήματα και σε Τμήματα Αγγλικής Φιλολογίας, βάζοντας τις σταθερές βάσεις για μια έρευνα με ευρύτητα ενδιαφερόντων και ισχυροποιώντας τη θέση της παιδικής λογοτεχνίας ως ενός έγκυρου επιστημονικού τομέα μελέτης. Μελετητές από διάφορους επιστημονικούς κλάδους όπως η ανθρωπολογία, η κοινωνιολογία, η ψυχανάλυση, η γλωσσολογία, η ιστορία, η ιατρική, η παιδαγωγική και, προφανώς, η λογοτεχνία άρχισαν να προσηλώνονται στα παιδικά βιβλία με σκοπό να διερευνήσουν θέματα για την παιδική ηλικία, την αισθητική ή την πολιτική μιας λογοτεχνίας εμφανώς επικεντρωμένης στην παιδική ψυχολογία και στη φύση της εμπειρίας των παιδιών με τα λογοτεχνικά κείμενα. Όλη αυτή η δραστηριότητα συγκέντρωσε ένα τεράστιο σώμα μελετών που πρωτοεμφανίσθηκαν στη δεκαετία του '70.

Πριν από αυτή τη «χρυσή εποχή», η έρευνα επικεντρωνόταν στη χρησιμοθηρική και διδακτική λειτουργία της παιδικής λογοτεχνίας, ένα ενδιαφέρον που έχει βαθιές ρίζες σε ένα δυσκίνητο πουριτανισμό που απέβλεπε να διαμορφώσει τις αμερικανικές αξίες (Epstein, 1996). Από τη στιγμή που το επιστημονικό ενδιαφέρον για τα παιδικά βιβλία χάραξε μια θεωρία στην

παιδική λογοτεχνία, ένα νέο είδος επαγγελματισμού διαμορφώθηκε και ισχυροποιήθηκε με την εμφάνιση επαγγελματικών οργανισμών, επιστημονικών περιοδικών, αλλά και της εξερεύνησης της εφαρμοσμένης λογοτεχνικής θεωρίας στα παιδικά βιβλία. Μέχρι το 1970, το περιοδικό *Horn Book*, τώρα στο 78ο έτος έκδοσης, αποτελούσε υπόδειγμα αναφοράς στην ποιοτική παιδική λογοτεχνία, με κριτικές βιβλιοκρισίες και σχόλια από κριτικούς, συγγραφείς και εικονογράφους. Πάντως στις αρχές της δεκαετίας του '70, ένας αριθμός περιοδικών δικτύωθηκε με το *Horn Book Magazine* τα οποία συνεχίζουν μέχρι σήμερα να αποτελούν βήμα αναλυτικών συζητήσεων. Η *Children's Literature in Education*, ένα περιοδικό που, από το 1970 που ξεκίνησε, εκδίδεται ταυτόχρονα και στις ΗΠΑ και στη Μεγάλη Βρετανία, εμπεριέχει και λογοτεχνική κριτική και παιδαγωγικές εφαρμογές στη θεωρία και θεωρητικές εφαρμογές στην παιδαγωγική. Σχεδόν συγχρόνως, εγκαθιδρύθηκε η Children's Literature Association ως ο πρώτος επιστημονικός χώρος κριτικής συζήτησης και σύντομα συντάχθη υπό την κινητήρια δύναμη που βρίσκεται πίσω από όλες τις λογοτεχνικές σπουδές στις ΗΠΑ, τη *Modern Language Association*. Το 1972, αυτοί οι δύο οργανισμοί συνεργάστηκαν για να δημιουργήσουν το πιο επιφανές περιοδικό στο χώρο, το *Children's Literature*, που εκδίδεται μια φορά ετησίως. Αργότερα, το 1974, η Children's Literature Association ξεκίνησε ένα περιοδικό για ευρύτερο κοινό, το *Children's Literature Association Quarterly*. Εν είδει δελτίου μέχρι το 1980, το *Quarterly* επικεντρώθηκε κυρίως σε κριτικές αναλύσεις κειμένων. Από το 1982, το εκδοτικό τμήμα της Association παρήγαγε επίσης μια εντυπωσιακή σωρεία ερευνών. Το *The Lion and the Unicorn*, άλλο ανθηρό περιοδικό, έχει μακρά ιστορία στη δημοσίευση προχωρημένων άρθρων με έντονη επίδραση στον προβληματισμό επί κοινωνικών ζητημάτων, ενώ το *The New Advocate*, που η έκδοσή του ξεκίνησε το 1981 ως *The Advocate*, εμβαθύνει σε λογοτεχνικά και παιδαγωγικά θέματα και είναι γνωστό ότι καταπιάνεται με ζητήματα αναφορικά με τις διαφορετικές κουλτούρες που συνθέτουν τον πληθυσμό των ΗΠΑ.

Καθώς η παιδική λογοτεχνία αποκτούσε εγκυρότητα ως περιοχή έρευνας στα Αμερικανικά πανεπιστήμια στη δεκαετία του '70, ένας ερευνητικός προγραμματισμός άρχισε να αναπτύσσεται στα μεταπτυχιακά προγράμματα. Η ανάλυση περιεχομένου της έρευνας στην παιδική λογοτεχνία κωδικοποιήθηκε στην *Digital Dissertations - Τράπεζα διατριβών*, μια ηλεκτρονική τράπεζα δεδομένων που περιέχει τίτλους και περιλήψεις της επί 100 χρόνια παραγωγής διατριβών, αλλά επιπλέον αποτελεί και μια ακόμη ένδειξη της τρομακτικής ανάπτυξης που είχε η παιδική λογοτεχνία στον ακαδημαϊκό χώρο μέσα σε μια σχετικά σύντομη περίοδο. Από τις 660 διατριβές που ολοκληρώθηκαν από το 1930 και εξής, το 85% γράφτηκε τα τελευταία είκοσι χρόνια. Μια τυχαία σταχυολόγηση καταδεικνύει την εικόνα των τάσεων στο χώρο. Κατά τη χρυσή εκδοτική περίοδο παιδικών βιβλίων της δεκαετίας του '70, οι μελετητές άρχισαν να εξετάζουν το μέγεθος και την ποιότητα της πολιτιστικής απεικόνισης και επιρροής που η πολυπολιτισμική λογοτεχνία είχε στα παιδιά. Έτσι στα 1970, η παιδική λογοτεχνία άρχισε να συγκλίνει με την εκπαιδευτική πρακτική και αυτό απηχούν οι έρευνες της εποχής εκείνης. Την περίοδο εκείνη, επί παραδείγματι, οι ερευνητές ασχολούνται με τη χρήση της παιδικής λογοτεχνίας για μια μεγαλύτερη ηθική ανάπτυξη και περιστρέφονται γύρω από τη διερεύνηση της διαντίδρασης των παιδιών με τη λογοτεχνία μέσα στις σχολικές τάξεις.

Η δεκαετία 1980-1990 παρήγαγε μια πολύ πιο εκλεκτική ποικιλία θεμάτων των διδακτορικών διατριβών. Ενώ οι πρώιμες πολιτιστικές σπουδές (cultural studies) είχαν εκτενώς ερευνήσει το λογοτεχνικό στάτους κοριτσιών και γυναικών, ήδη από το 1980, το πολιτισμικό όραμα διεύρυνε τις προοπτικές του για να συμπεριλάβει, ανάμεσα σε άλλα κοινωνικά θέματα αιχμής, το είδος της φυλετικής αναπαράστασης στα παιδικά βιβλία, με ειδικό ενδιαφέρον για τις σύνθετες εμπειρίες των Αφροαμερικανών. Η πρόκληση ενός τέτοιου ενδιαφέροντος πηγάζει από το

δυναμικό και διαρκές κίνημα των Αφροαμερικανών για τα πολιτικά δικαιώματα, ήδη από τη δεκαετία του '60. Την ίδια δεκαετία, ένα άλλο εθνικό ρεύμα που είχε ως αποτέλεσμα μια πλούσια παραγωγική δραστηριότητα διατριβών έκανε την εμφάνισή του στο εκπαιδευτικό σύστημα. Γνωστή η προσέγγιση αυτή ως «ολική γλώσσα», από τους αρχιτέκτονες της σύλληψης της, αυτή η ανανεωτική προσπάθεια ενεθάρρυνε τους εκπαιδευτικούς να εμβάλλουν τη διδασκαλία της ανάγνωσης στα πλαίσια μιας αυθεντικής και λειτουργικής γλώσσας σε αντίθεση με τις επιτηδευμένες τεχνητές γλωσσικές καταστάσεις των εμπορικών σχολικών εγχειριδίων. Μια βασική αρχή της διδασκαλίας της «ολικής γλώσσας» είναι η εμβάθυνση των παιδιών στη γλώσσα της λογοτεχνίας όπως περιγράφηκε από τους Μητακίδου και Μάννα¹. Η δεκαετία του '80 ήταν επίσης μια εποχή όπου τα τμήματα της Αγγλικής Φιλολογίας ενδιαφέρθηκαν για τον πλούτο των αναλυτικών δυνατοτήτων της παιδικής λογοτεχνίας. Το πρώτο κύμα κριτικών αναλύσεων μεταξύ των ερευνητών των φιλολογικών τμημάτων επικεντρώθηκε στην Βρετανική και Αμερικανική παιδική λογοτεχνία του 19ου αιώνα. Συνολικά, περίπου 200 διατριβές υποστηρίχθηκαν μεταξύ 1980 και 1990, ενώ έφτασαν τις 360 τη δεκαετία του '90.

Εν γένει, οι παιδαγωγικές μελέτες κυριάρχησαν στην έρευνα της παιδικής λογοτεχνίας στη δεκαετία του '90. Η παιδαγωγική έρευνα έγινε πολύ περισσότερο ανοικτή πολιτισμικά, καθώς οι μελετητές άρχισαν να αναγνωρίζουν τις φωνές των Κινέζων Αμερικανών, Ιθαγενών Αμερικανών, ατόμων με ειδικές ανάγκες και δίγλωσσων. Σε αυτή τη δεκαετία, η λογοτεχνία έγινε επίσης ένα αναγνωρισμένο κομμάτι του αναλυτικού προγράμματος και κατ' αυτόν τον τρόπο άνοιξε ο δρόμος για την έρευνα που επικεντρωνόταν σε θέματα όπως η αποκωδικοποίηση της διδασκαλίας των παιδικών βιβλίων και της κατανόησής τους, ανίχνευση των αποτελεσμάτων της μαθήματος της ανάγνωσης βάσει της λογοτεχνίας στην γραπτή έκφραση των μαθητών και ανάλυση της ανταπόκρισης των μαθητών στα κείμενα, ειδικά της ανταπόκρισής τους στο πολιτισμικό περιεχόμενο.

Όπως ακριβώς η ανάπτυξη της παιδικής λογοτεχνίας αντανάκλασε τις κοινωνικοπολιτικές διαθέσεις στις ΗΠΑ, έτσι οι αναδυόμενες θεωρίες της παιδικής λογοτεχνίας παραλληλίζονται με τη λογοτεχνική θεωρία που καθόρισε τον κόσμο της ενήλικης λογοτεχνίας. Την ίδια εποχή που οι παιδαγωγοί προσήλωναν το ενδιαφέρον τους στις επιστημονικές ιχνηλατήσεις των εμπειριών των αναγνωστών με τα διάφορα λογοτεχνικά είδη, άλλοι ερευνητές –πολλοί εκ των οποίων εργαζόνταν στα πανεπιστημιακά φιλολογικά τμήματα- προχωρούσαν σε εμβριθείς μελέτες κοινωνικών και αισθητικών ζητημάτων της παιδικής λογοτεχνίας. Στη δεκαετία του '90, αυτές οι ερευνητικές κατευθύνσεις έστρωσαν το δρόμο για έρευνες εντυπωσιακής θεματικής ποικιλίας, όπως φαίνεται από μια τυχαία επιλογή τίτλων διδακτορικών διατριβών της περιόδου αυτής: *Κύκλος ιδιότητας: Οικογενειακή πολιτική στην εποχή του Μηδενισμού, Γυναίκες και παιδιά των μύλων: Σχολιασμένος οδηγός για την Αμερικανική Λογοτεχνία της Υφαντουργίας του 19ου αιώνα, Φυλικές τεχνολογίες: κοινωνικό φύλο (gender) και ηλεκτρονική παιδική λογοτεχνία, Ένας καλλιτέχνης του Τάι-τσι: Κριτική μελέτη της ζωής, της τέχνης και της πολιτισμικής φιλοσοφίας του καλλιτέχνη παιδικής λογοτεχνίας, Ed Young, Παθητική τελειότητα: Γυναίκες στην Αγγλική τέχνη και εικονογράφηση παιδικών βιβλίων του 19ου αιώνα.*

Πεδίο θεωρητικής αναζήτησης

Όπως με κάθε πεδίο έρευνας στο ξεκίνημά του, είναι δύσκολο να προκαθορίσουμε ποιες ιδέες θα αναδυθούν τελικά ως διαρκείς και θεμελιώδεις, αυτό συνέβη και με τη γένεση της έρευνας της παιδικής λογοτεχνίας στις ΗΠΑ. Το κίνημα που ανέπτυξε τη θεωρία της παιδικής λογοτεχνίας εγκαινιάστηκε από μελετητές των φιλολογικών τμημάτων οι οποίοι βρέθηκαν, συχνά τυχαία, να

διδάσκουν μαθήματα παιδικής λογοτεχνίας. Ακολουθώντας το παράδειγμα της Francelia Butler, που ίδρυσε την Children's Literature Association, μελετητές όπως ο Perry Nodelman, ο Roderick McGillis, η Lois Kuznets και μια πλειάδα άλλων άρχισαν να στρέφουν την προσοχή τους στις λογοτεχνικές και εξωκειμενικές διαστάσεις της παιδικής λογοτεχνίας, προσδίδοντάς της τέτοια σοβαρότητα ώστε να αφυπνισθούμε ως προς το ότι τα παιδικά βιβλία συνιστούν ένα αξιοπρόσεκτο και εκλεπτυσμένο κομμάτι της λογοτεχνίας που μπορεί μια χαρά να παραγάγει μια αυστηρά αναλυτική δραστηριότητα.

Στην Αμερική, το ρεύμα αυτής της αναλυτικής δραστηριότητας έχει επηρεασθεί από δύο εξαιρετικά ανταγωνιστικές εκδοτικές αγορές που πατρονάουν τα νεανικά βιβλία. Έτσι, ο ένας τομέας ερευνητικής δραστηριότητας περιλαμβάνει τη λογοτεχνία για παιδιά κάτω των 12 ετών, ενώ ο άλλος επικεντρώνεται στην εφηβική λογοτεχνία. Στη χώρα μας, πάνω από 3000 βιβλία εκδίδονται κάθε χρόνο και περίπου το ένα τέταρτο από αυτά αποτελούν την αγορά της εφηβικής λογοτεχνίας. Στις ΗΠΑ, η εφηβική λογοτεχνία συνιστά μια εκλεκτική παραγωγή πολύ καλής λογοτεχνίας με τη δική της ξεχωριστή ερευνητική παραγωγή, τα δικά της περιοδικά, τους δικούς της επαγγελματικούς οργανισμούς, τα δικά της εκδοτικά τμήματα. Αξίζει να αφιερωθεί στην εφηβική λογοτεχνία ξεχωριστό κεφάλαιο σε μια επιτομή όπως αυτή σχετικά με τη λογοτεχνία για τη νεότητα. Καθώς η ανάπτυξη της κριτικής και παιδαγωγικής θεωρίας στην εφηβική λογοτεχνία από πολλές απόψεις ακολουθεί παράλληλους δρόμους με αυτούς της εξέλιξης της έρευνας της παιδικής λογοτεχνίας, το άρθρο μας περιορίζεται μόνο στην παιδική λογοτεχνία.

Για να σκιαγραφήσουμε την ιστορία της έρευνας της παιδικής λογοτεχνίας στις ΗΠΑ, χρειάζεται να παρακολουθήσουμε το πέρασμα από τις φορμαλιστικές προσεγγίσεις των κειμένων στις μεταμοντέρνες αποκλίσεις εντός και εκτός κειμένου. Οι φορμαλιστικές προσεγγίσεις δομούν έναν αντικειμενικό αναγνώστη που βρίσκεται σε απόσταση από το κείμενο και ως εκ τούτου αντικειμενικά τοποθετημένο για να αναλύσει και να αξιολογήσει τα κειμενικά στοιχεία. Οι μεταμοντέρνες προσεγγίσεις, από την άλλη, παρουσιάζουν το κείμενο ως ένα χώρο όπου ο αναγνώστης κατασκευάζει νόημα.

Στα 1950 και νωρίς στα 1960, η Νέα Κριτική, με αφετηρία τον Αριστοτελικό φορμαλισμό, είχε μεγάλη ισχύ στη λογοτεχνική κριτική, άλλωστε συνεχίζει ακόμη σήμερα να κυριαρχεί στις σχολικές αίθουσες. Οι Νέοι Κριτικοί ισχυρίζονται ότι θα πρέπει να εξετάσουμε το κείμενο αντικειμενικά και να αναζητούμε ορθολογικά πώς συνυφαίνονται τα μέρη του σε ένα ενοποιημένο όλον (McGillis 28). Η Νέα Κριτική εστιάζει σε παραδοσιακά αισθητικά στοιχεία όπως η πλοκή, ο χαρακτήρας, το θέμα, το σκηνικό, η οπτική γωνία, το στυλ και ο τόνος. Κριτικοί και δάσκαλοι της παιδικής λογοτεχνίας υιοθέτησαν τα αναλυτικά εργαλεία της Νέας Κριτικής στη δεκαετία του '70. Ίσως το μόνο εγχειρίδιο που συνοψίζει τη σκέψη της Νέας Κριτικής μεταξύ των ερευνητών της παιδικής λογοτεχνίας είναι της Rebecca Lukens, *A Critical Handbook of Children's Literature* (1976), που βρίσκεται πια στην έκτη του έκδοση. Ουσιαστικά, αυτό το τόσο προβεβλημένο βιβλίο απεικονίζει μια περιορισμένης έκτασης τάση της λογοτεχνικής ανάλυσης, απηχώντας τις απόψεις του Νέου Κριτικού, Frank Kermode (1975). Η Lukens υποστηρίζει ότι «είναι δουλειά του λογοτέχνη να εξαγάγει νοήματα από τη ζωή, αλλά η δουλειά του κριτικού είναι να αξιολογεί τις προσπάθειες του συγγραφέα να εξαγάγει νοήματα από τη ζωή» (4, η υπογράμμιση δική μας). Μένοντας κοντά στη συλλογιστική της Νέας Κριτικής, ο κανόνας της παιδικής λογοτεχνίας, τον οποίο έχει κατά νου η Lukens, αφορά έναν περιορισμένο αριθμό «μεγάλων έργων», αυτά που οι Νέοι Κριτικοί θεωρούσαν «κλασσικά» όχι μόνο λόγω της δομής τους, αλλά επίσης και λόγω της μακροβιότητάς τους, απόδειξη της αντοχής τους στο χρόνο.

Ο Northrop Frye, ο σπουδαίος Καναδός θεωρητικός, ήταν ο πρώτος κριτικός που άνοιξε την πόρτα στην κριτική μελέτη της παιδικής λογοτεχνίας (Vandergrift 13). Αν και βασικά ήταν φορμαλιστής με την επιμονή του στο κείμενο αυτόνομο, κοίταζε και προς τη μεριά των στρουκτουραλιστών, καθώς αναζητούσε μοντέλα και διακειμενικές συνδέσεις. Για τον Frye, όλη η λογοτεχνία σχηματίζεται δια του μύθου και όλη η λογοτεχνία αποτελεί μια δομημένη μεταφορά. Στην καρδιά της θεωρίας του βρίσκεται η έννοια του πρωταρχικού μύθου που συνίσταται στην απώλεια της αθωότητας και την επίτευξη πνευματικής επαν-αφύπνισης. Η πιο σημαντική συμβολή του στην παιδική λογοτεχνία ήταν η δημιουργία ενός οργανωμένου λογοτεχνικού συστήματος που, κατά τον McGillis, παρέχει «μια γραμματική της φαντασίας, των συμβόλων της, των φορμών και των δομών της» (51). Εκείνη την εποχή, η προσβασιμότητα των εννοιών του Frye σχετικά με τον τρόπο που οι ιστορίες συνδέονται, προκάλεσε έντονη κινητικότητα στις σχολικές τάξεις λογοτεχνίας. Οι θεωρίες του Frye βοηθούσαν δασκάλους και μαθητές, ειδικά και κατ' αρχήν αυτούς της δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, για να ξανά ανακαλύψουν το μύθο και να αναρωτηθούν για τη διεπικοινωνία όλης της παγκόσμιας λογοτεχνίας. Για τον Frye δεν υπάρχει ο ελιτίστικος κανόνας που συμπεριλαμβάνει μόνο τα «υψηλά έργα», διότι όλη η λογοτεχνία προσφέρεται για αναλύσεις.

Στο *The Child as Critic*, η Glenna Davis Sloan έχει μεταφέρει τη θεωρία του Frye σε σχολική πρακτική. Γραμμένο για δασκάλους του δημοτικού σχολείου, το βιβλίο της Sloan περιγράφει τη θεωρία του Frye και δείχνει τρόπους για να εξετασθούν οι αρχετυπικές εικόνες σε όλα τα είδη κειμένων και μαζικών μέσων, συμπεριλαμβανομένων των περιοδικών, των κόμικς, των ταινιών, των παιχνιδιών, των διαφημίσεων και της μουσικής. Προσπαθώντας να εναρμονίσει τις λογοτεχνικές εμπειρίες στην τάξη με την πεποίθηση ότι «η λογοτεχνία -λεκτικές δομές οργανωμένες από τη δύναμη της φαντασίας- μας παρέχει τα μέσα να κατανοήσουμε και να αξιολογήσουμε όλες τις λεκτικές δομές που συναντούμε...» (15, υπογράμμιση στο πρωτότυπο), η Sloan προκάλεσε ένα κίνημα στα δημοτικά σχολεία που ενθάρρυνε τους δασκάλους να εστιάζουν στην αισθητική της λογοτεχνίας παρά να αντιμετωπίζουν το λογοτεχνικό κείμενο απλά ως εργαλείο εκμάθησης της γλώσσας. Το έργο της Sloan γεφύρωνε θεωρία και πράξη και είχε πίσω του μια μακρά ερευνητική προσπάθεια η οποία ανεμείγνυε κριτικές προσεγγίσεις κειμένων και εμπειρίες των σχολικών τάξεων με τη λογοτεχνία.

Την εποχή που ο Frye ανέπτυξε μια συστηματική κατανόηση της λογοτεχνίας μέσα από αυτό που θεωρούσε παγκόσμιο μύθο, οι στρουκτουραλιστές κριτικοί κατέστρωναν ένα σχήμα βάσει του οποίου τμήματα ή παράγραφοι ενός λογοτεχνικού κειμένου διασυνδέονται μεταξύ τους και με τη διεξάρτησή τους δημιουργούν μια δομή. Αν και η αναζήτηση της δομής είναι το κοινό σημείο μεταξύ του Frye και των στρουκτουραλιστών, το ενδιαφέρον του Frye ήταν για τις διακριτές νοηματικές ενότητες, ενώ οι στρουκτουραλιστές απέβλεπαν στο να εστιάζουν στις σχέσεις μεταξύ κειμένων. Ο ρόλος του αναγνώστη και κριτικού είναι να ανακαλύψει αντικειμενικά και να αναλύσει τις δομές που ενοποιούν τη λογοτεχνία και παράγουν νόημα. Η αντίληψη ότι «η λογοτεχνία προκαλεί το ενδιαφέρον για τη δική της μορφή και ως εκ τούτου αποδυναμώνει την έμφαση στο νόημα» αποτέλεσε ένα είδος σλόγκαν μεταξύ των στρουκτουραλιστών, με τον στρουκτουραλιστή γλωσσολόγο, Roman Jakobson, να έχει τον πρώτο λόγο (Cowles 93).

Ο στρουκτουραλισμός βρήκε το δρόμο του στον κόσμο της παιδικής λογοτεχνίας κυρίως με το έργο του Jon Scott, ενός άλλου Καναδού και των συναδέλφων του. Με δημοσιεύσεις όπως «Literary Criticism and Teaching Children» («Λογοτεχνική Κριτική και Διδασκαλία για παιδιά»), ένα ειδικό αφιέρωμα του Children's Literature Association Quarterly, και «Spiraled Sequence Story Curriculum: A Structuralist Approach to Teaching Fiction in the Elementary Schools»

(«Πρόγραμμα λογοτεχνικών ιστοριών με ελικοειδή ακολουθία: Μια στρουκτουραλιστική προσέγγιση στη διδασκαλία της μυθοπλασίας στο δημοτικό σχολείο»), ο Scott ενορχήστρωσε την προσπάθεια να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ στρουκτουραλισμού ως λογοτεχνικής θεωρίας και των εκφάνσεών του ως παιδαγωγικού σχεδιασμού.

Με την έλευση των μεταμοντέρνων θεωριών της κριτικής, μετακινήθηκαν σε μεγάλο βαθμό οι απόψεις για τη σχέση αναγνώστη, κειμένου και πλαισίου/συγκειμένου (context). Η Νέα Κριτική τοποθετεί τον αναγνώστη ως έναν απομακρυσμένο αξιολογητή του αισθητικού κειμένου και οι στρουκτουραλιστικές θεωρίες, περισσότερο από κάθε άλλη κριτική τάση, αντικειμενοποιούν εξ ολοκλήρου τη λογοτεχνική εμπειρία ως προς το ότι, υπό την επίδρασή της, το ατομικό νόημα θυσιάζεται στο όνομα μια συνολικής δομικής ανάλυσης. Οι μεταμοντέρνες θεωρίες, από την άλλη, δίνουν στον αναγνώστη κεντρική θέση στη σχέση του με το κείμενο. Στη συνέχεια, ακολουθεί μια συζήτηση για τις διάφορες μεταμοντέρνες θεωρίες: της Αναγνωστικής ανταπόκρισης (Reader Response), του Μεταστρουκτουραλισμού συμπεριλαμβανομένων των πολιτισμικών σπουδών και της φεμινιστικής θεωρίας και της Θεωρίας της ριζικής αλλαγής (Radical Change Theory) (Dresang, 1999).

Αναγνωστική ανταπόκριση

Το ρεύμα λογοτεχνικής κριτικής που είχε τεράστια επίδραση στη λογοτεχνική έρευνα και παιδαγωγική στην Αμερική, είναι η συναλλακτική θεωρία της αναγνωστικής ανταπόκρισης. Για τους θεωρητικούς της αναγνωστικής ανταπόκρισης, ο αναγνώστης είναι ένας σημαντικός παίκτης στην ανάπτυξη του κειμενικού νοήματος στο βαθμό που το κειμενικό νόημα μετριάζεται από τις εμπειρίες και προσδοκίες του αναγνώστη. Η ανάλυση και η εμπειρία είναι έτσι εξαιρετικά υποκειμενικές και καθορίζονται μοναδικά από κάθε αναγνώστη σε κάθε μία ανάγνωση κάθε ξεχωριστού κειμένου. Σύμφωνα με τη Louise Rosenblatt², Αμερικανίδα πρωτοπόρο στη θεωρία της αναγνωστικής ανταπόκρισης, η ερμηνευτική πράξη εμπλέκει αναγνώστη και κείμενο σε μια συμπληρωματική συναλλαγή, ένα είδος ερμηνευτικού χορού στον οποίο αναγνώστης και κείμενο συμπληρώνουν ο ένας τον άλλο, επηρεάζοντας ο ένας τον άλλο σε μια συναρπαστική εμπειρία δημιουργίας νοήματος. «Αντί να κοιτάζει προς τα έξω κυρίως τις δημόσιες αναφορές», επιχειρηματολογεί η Rosenblatt στο «Evocation and Response», ο αναγνώστης πρέπει να συμπεριλάβει το προσωπικό, το ποιοτικό, το κιναισθητικό, το αισθησιακό, τις βαθύτερες απηχίσεις των λέξεων. Έτσι η προσοχή κατευθύνεται προς το άμεσο βίωμα, μέσω της συναλλαγής με το κείμενο, προς αυτό που μορφοποιείται ως λογοτεχνική ιστορία ή ποίημα (12).

Σε φανερή αντίθεση με την αντιμετώπιση του κειμένου από τους Νέους κριτικούς ως της μοναδικής δυνατότητας λογοτεχνικού νοήματος, αποδίδοντας μικρό βάρος στη συμβολή του αναγνώστη στα κειμενικά θέματα, οι κριτικοί της αναγνωστικής ανταπόκρισης έχουν κοινό το ενδιαφέρον τους για τις σύνθετες στρατηγικές που οι αναγνώστες ακολουθούν στην πράξη κατά τη διαδικασία προσέγγισης ενός κειμένου. Οι κριτικοί της αναγνωστικής ανταπόκρισης όπως οι Fish, Holland, Iser, Purves, Rippere και φυσικά η Rosenblatt έχουν εξαγάγει τις ποικίλες και πειραματικές θεωρίες και μοντέλα τους για την αναγνωστική διαδικασία από τον τρόπο που κατανοούν πώς οι αναγνώστες συλλαμβάνουν, αισθάνονται και σκέφτονται, καθώς διέρχονται μέσα από το λογοτεχνικό κείμενο και το περιβάλλουν με τις δικές τους μοναδικές κοινωνικές και προσωπικές πραγματικότητες.

Κάτω από τη δική τους προσπάθεια να αποκομίσουν αυτό που οι πραγματικοί αναγνώστες κάνουν και να εκδημοκρατήσουν τη λογοτεχνική εμπειρία (Vandergrift), οι κριτικοί και θεωρητικοί της αναγνωστικής ανταπόκρισης όπως οι Louise Rosenblatt, David Bleich, Michael Benton και οι

Many και Cox, στο τέλος της δεκαετίας του '70, προσέλκυσαν ένα σεβαστό και ολοένα αυξανόμενο αριθμό ερευνητών· οι θεωρίες τους προήλθαν σε μεγάλο βαθμό από την έρευνα στη σχολική τάξη και από εκπαιδευτικούς που χρησιμοποιούσαν αυτές τις θεωρίες για να μετασχηματίσουν τις τάξεις τους σε αυτό που ο Fish αποκαλούσε «ερμηνευτικές κοινότητες». Στα Αμερικανικά σχολεία, η παιδαγωγική της αναγνωστικής ανταπόκρισης υποστήριξε μια σημαντική αναμόρφωση του τρόπου που η λογοτεχνία διδάσκεται, διαβάζεται και συζητιέται.

Η Janet Hickman πρώτη ερεύνησε εφαρμογές στην τάξη της αναγνωστικής ανταπόκρισης, εξετάζοντας την αυθόρμητη συναλλαγή των παιδιών με τη λογοτεχνία. Το έργο της είναι σημαντικό για πολλούς λόγους: Η Hickman αποκάλυψε ότι τα μικρά παιδιά είναι ικανά για μια ποικιλία προχωρημένης λογοτεχνικής πρόσληψης και ότι χρησιμοποιούν μια ποικιλία γνωστικών και αισθηματικών στρατηγικών ερμηνείας των κειμένων, συμπεριλαμβανομένης της λεκτικής, γραπτής, εικαστικής, δραματικής και κιναισθητικής έκφρασης. Δεύτερον, η Hickman έθεσε ένα προηγούμενο για τη χρήση ποιοτικών μεθόδων έρευνας στην περιγραφή των μικρών αναγνωστών κατά τη διαδικασία της ανεξάρτητης παραγωγής νοήματος από τα λογοτεχνικά κείμενα. Η Hickman επίσης αποκάλυψε ότι η λογοτεχνική θεωρία ήταν η σταθερή βάση για τη σχολική πρακτική και την ανάπτυξη ενός πλούσιου αναλυτικού λογοτεχνικού προγράμματος. Αυτή η πρωτοποριακή έρευνα ενεργοποίησε μια σειρά ερευνών αναφορικά με την ανταπόκριση των παιδιών στη λογοτεχνία και τα πολιτισμικά πλαίσια που επηρεάζουν τη διαντίδραση των παιδιών με τη λογοτεχνία. Οι μελέτες των Hepler, Kiefer, McClure, Sipe και Ennis εξερεύνησαν μια γκάμα λογοτεχνικών ειδών σε μια μεγάλη ποικιλία σχολικών τάξεων από το νηπιαγωγείο έως το λύκειο. Άλλοι ερευνητές –Moore, MacCann και Sims- ασχολήθηκαν με τα πολιτισμικά συγκείμενα (context) που επηρεάζουν τη διαντίδραση των παιδιών με τη λογοτεχνία.

Μεταστρουκτουραλισμός

Την ίδια εποχή που η αναγνωστική ανταπόκριση αναδυόταν ως θεωρητική δυνατότητα, οι μεταστρουκτουραλιστικές ιδέες ταρακουνούσαν τα θεμέλια του μοντερνισμού σε όλες τις πλευρές της κοινωνίας. Γρήγορα, αυτές οι ιδέες άρχισαν να κατευθύνουν τις ευαισθησίες των κριτικών που ανέπτυσαν θεωρητικά μοντέλα περί της αισθητικής εμπειρίας με τα παιδικά βιβλία. Στην καρδιά του μεταστρουκτουραλιστικού κινήματος βρίσκεται το ερώτημα πώς το λογοτεχνικό έργο εγγράφει το υποκείμενο και τον αναγνώστη. Ο μεταστρουκτουραλισμός θεωρεί τον αναγνώστη πολυπρόσωπο, η σχέση του οποίου με ένα κείμενο αλλάζει συνεχώς και επαναδιαμορφώνεται από μόνη της. Η μεταστρουκτουραλιστική θεωρία είχε μεγάλη επίδραση στην κριτική πολιτισμικής κατεύθυνσης που θεωρεί ότι τα λογοτεχνικά κείμενα ανταποκρίνονται «στα σύνθετα δίκτυα των εκπαιδευτικών διακειμένων και πλαισίων» (Moore 161). Μέσα από την οπτική των πολιτισμικών σπουδών (cultural studies), ο αναγνώστης, κατά τη διαδικασία της ανάγνωσης, θα κινηθεί μεταξύ κειμένου και κάθε είδους κοινωνικών, πολιτικών και πολιτισμικών πλαισίων διαπερνώντας τα όριά τους. Στην έρευνα της παιδικής λογοτεχνίας, αυτά τα πολιτισμικά όρια έχουν διευρυνθεί τόσο πολύ που να εμπεριέχουν το μέγιστο βαθμό ποικιλίας πολιτισμικών ταυτοτήτων συμπεριλαμβανομένων των εθνικών, φυλετικών, γλωσσικών, θρησκευτικών, οικονομικών και φυλικών απόψεων. Κάτι τέτοιο γίνεται εύκολα κατανοητό. Ζούμε στις ΗΠΑ, σε μια εποχή που η γοργά μεταβαλλόμενη δημογραφική κατάσταση απεικονίζει την υφή της κουλτούρας και τον επανακαθορισμό των ορίων. Τώρα, οι έγχρωμοι αποτελούν το 25% του Αμερικανικού πληθυσμού. Το 2010, η αύξηση του πληθυσμού θα φθάσει το 9% για τους λευκούς και το 29% για τους μαύρους. Σύμφωνα με όλες τις μετρήσεις, ο ταχύτερος αυξανόμενος πληθυσμός της Αμερικής είναι οι Ισπανόφωνοι με έναν προβλεπόμενο ρυθμό αύξησης 80% το 2010. Το κοινό που διαμορφώνεται

από μια τέτοια αύξηση πληθυσμού δείχνει ότι η λογοτεχνική κριτική χρειάζεται να διευρύνει τους ορίζοντές της και να κοιτάζει από κοντά πώς αυτές οι φωνές ερμηνεύονται μέσα στα λογοτεχνικά κείμενα.

Η παιδική λογοτεχνία έχει ανταποκριθεί στο μεταβαλλόμενο χαρακτήρα της Αμερικανικής κοινωνίας επί τριάντα χρόνια και περισσότερο. Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, ολοένα και περισσότεροι συγγραφείς και εικονογράφοι κοινωνικά περιθωριοποιημένοι βρήκαν τρόπο έκφρασης των φωνών τους στα παιδικά βιβλία. Το πρώτο κάλεσμα πολιτισμικής αφύπνισης στον κόσμο του παιδικού βιβλίου προήλθε στα 1965, όταν η Nancy Larrick αναφώνησε ότι «αυτός ο πέρα για πέρα λευκός κόσμος των παιδικών βιβλίων» απέτυχε παταγωδώς να απεικονίσει τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της Αμερικανικής κοινωνίας. Η έρευνα της Larrick ενίσχυε την άποψη ότι ενόσω οι ΗΠΑ πάλευαν ανέκαθεν κοινωνικά με την διαφορετικότητά τους, οι εκδότες που είχαν υπό τον έλεγχό τους την αγορά του παιδικού βιβλίου έπρεπε να κάνουν πολλή δουλιά, όπως και άλλοι κοινωνικοί φορείς, για να παραδεχθούν τις ευθύνες τους απέναντι στις τόσο πολλές κουλτούρες που συνθέτουν τον πληθυσμό. Δεν ισχύει το ίδιο με τους θεωρητικούς της παιδικής λογοτεχνίας. Επί σειρά ετών, επέμεναν να καθοδηγούν την αγορά προς μια ολοένα και μεγαλύτερη συνειδητοποίηση της πολιτισμικής διαφορετικότητας. Αρκετοί θεωρητικοί είχαν μπει επικεφαλής αυτού του κινήματος για χρόνια. Στις αρχές της δεκαετίας του '70, επί παραδείγματι, οι πρώτοι θεωρητικοί που διαμόρφωσαν κριτήρια για την αξιολόγηση της Αφροαμερικανικής παιδικής λογοτεχνίας υπήρξαν οι Donnarrae MacCann και Gloria Woodard, ενώ η πρώτη θεωρητικός που ανέπτυξε ένα παράδειγμα ανάλυσης βιβλίων πολιτισμικά ευαισθητοποιημένων ήταν η Rudine Sims. Ενώ η Sims επικεντρωνόταν στα Αφροαμερικανικά μυθιστορήματα που εκδόθηκαν μεταξύ 1965-1979, το σύστημά της ταξινόμησης παιδικών βιβλίων που περιείχαν τις συγγραφικές απόψεις για το πολιτισμικό περιεχόμενο αποτέλεσε υπόδειγμα ανάλυσης όλων των βιβλίων με πολιτισμική ταυτότητα. Η πολιτισμική λογοτεχνία εμπίπτει, σύμφωνα με τη Sims, σε τρεις κατηγορίες: πολιτισμικά ουδέτερα βιβλία, γενικά πολιτισμικά βιβλία και εξειδικευμένα πολιτισμικά βιβλία (πρτθ. στο Temple, Martinez, Yokota, and Naylor 85).

Στα 1980, άλλες κουλτούρες όπως οι Ιθαγενείς Αμερικανοί, Ισπανοαμερικανοί και Ασιαμερικανοί άρχισαν να αναπαρασταίνονται στην κριτική λογοτεχνία και σήμερα το πεδίο έχει διευρυνθεί ακόμη περισσότερο, καθώς ολοένα και περισσότερα πολυπολιτισμικά παιδικά βιβλία κάνουν την εμφάνισή τους στην αγορά και τα ρευστά πολιτισμικά όρια αλλάζουν και υπερκαλύπτονται για να συμπεριλάβουν τους φυσικά και νοητικά αμφιλεγόμενους, τους ομοφυλόφιλους και τις λεσβίες και την τρίτη ηλικία, μεταξύ άλλων.

Οι πολιτισμικές σπουδές επίσης έχουν εξελιχθεί σε έναν από τους τομείς με την πιο μεγάλη κινητικότητα στην παραγωγή γνώσης γύρω από την παιδική λογοτεχνία, σχετικά με την εφαρμογή της θεωρίας στην πράξη. Σύμφωνα με τον Rick Duerden, οι πολιτισμικές σπουδές επιδιώκουν να θεωρήσουν ξανά τα κείμενα ως μορφές δράσης μέσα από ένα πλέγμα ανταγωνιστικών και οριοθετημένων δυνάμεων, διατυπώσεων, πρακτικών. Προβληματίζονται επί ζητημάτων αισθητικής και ερμηνείας, χωρίς να εξαιρούνται θέματα ηθών, κοινωνικά ή πολιτικά. Στην πραγματικότητα, επιστρέφει η αισθητική στο πολιτισμικό της πλαίσιο. Τα λογοτεχνικά κείμενα δεν είναι αισθητικά αποκομμένα από την ιστορία ούτε είναι μόνο προϊόντα των ιστορικών δυνάμεων. Δρουν μέσα στο ιστορικό και κοινωνικό δράμα (236-237)

Φεμινισμός

Ένα από τα επίκαιρα μεταστρουκτουραλιστικά κινήματα που ευθέως επηρεάζει τους αναγνώστες παιδιά και τη λογοτεχνία τους είναι η φεμινιστική θεωρία. Στα 1970, στον πυρετό ενός

εκρηκτικού κύματος φεμινιστικής προβληματικής, ο τόνος της επιχειρηματολογίας ήταν εριστικός και αντιδραστικός. Και σωστά, διότι επρόκειτο για μια εποχή όπου η διαμαρτυρία και η αποξένωση ήταν εγγενές κομμάτι της Αμερικανικής κοινωνίας. Μεταξύ των φεμινιστριών, αυτή η κρίσιμη φάση του θυμού και της ματαίωσης συνετέλεσε στο να θεμελιωθεί η διαμαρτυρία που οδηγούσε στη συνεχή αλλαγή. Πολύ αργότερα, το μεταστρουκτουραλιστικό παράδειγμα έδωσε στις φεμινίστριες μια ανανεωμένη αίσθηση δικαίου και, κατά συνέπεια, ένα πολύ λιγότερο ανταγωνιστικό και διαχωριστικό πνεύμα αναφορικά με το κοινωνικό φύλο (gender). Σύμφωνα με την μεταστρουκτουραλιστική εκδοχή του, ο φεμινισμός επιζητά να δώσει φωνή σε όλους τους περιθωριοποιημένους.

Οι ιδέες αυτές προβλήθηκαν πρόσφατα από τη Roberta Seelinger Trites και υπήρξαν καταλυτικές στην εκ νέου θεώρηση των θέσεων ισχύος μέσα στα κείμενα της παιδικής λογοτεχνίας. Η Trites έχει προτείνει την έννοια του φεμινιστικού παιδικού μυθιστορήματος στο οποίο τα παιδιά πρωταγωνιστές, ουσιαστικά με τις επιλογές τους και την κριτική ενημέρωση, παίρνουν τη ζωή τους στα χέρια τους. Σε ένα φεμινιστικό παιδικό μυθιστόρημα, υποστηρίζει η Trites, ο κεντρικός ήρωας είναι ισχυροποιημένος και ξεπερνά τις πιέσεις που του ασκούνται λόγω του φύλου του. Το μυθιστόρημα στηρίζεται στην ευελιξία του πρωταγωνιστή να διατηρήσει τη δική του ξεχωριστή προσωπική φωνή, να συνειδητοποιήσει τις κρίσιμες επιλογές ζωής και να ενεργήσει επάνω σ' αυτές. Γνωρίσματα όπως η μεγαλοψυχία, η αλληλεγγύη και η επικοινωνία, τα οποία συνήθως θεωρούνται ως γυναικεία, εκθειάζονται και θεωρούνται ότι αξίζουν. «Τελικά, το αποτέλεσμα του φεμινισμού στην παιδική λογοτεχνία είναι η δημιουργία ενός λογοτεχνικού corpus που μπορεί και μιλά στους αναγνώστες όλων των φυλών και των δύο φύλων για θέματα εξουσίας και ελέγχου» (Trites 9). Η φεμινιστική κριτική ελπίζει να καλλιεργήσει μια συνείδηση για τις υποκειμενικές τοποθετήσεις των παιδιών μέσω των κειμένων και να κάνει τα παιδιά ενήμερα για το πώς και πότε ελέγχονται από τα κείμενα.

Ριζική αλλαγή

Καθώς προχωρούμε στη νέα χλιετία, βρισκόμαστε στο μέσο μιας μεγάλης κινητικότητας σχετικά με την αποδοχή και διαδοση πληροφοριών και μηνυμάτων κάθε είδους, συνέπεια μιας αξιοζήλευτα γοργής προόδου που επιτεύχθηκε με τη μοντέρνα τεχνολογία. Το κυρίαρχο μέσο είναι μη γραμμικό, διαδραστικό, πολυαισθητηριακό και άμεσο και δημιουργεί μια «διασυνδεδεμένη» γενιά που περνά ένα μεγάλο μέρος του χρόνου της διαδρώντας με και δια των ηλεκτρονικών ευρημάτων. Ως εκ τούτου, ένα νέο είδος αναγνώστη αναφαίνεται. Ο χώρος παιχνιδιού του αναγνώστη είναι ένας σύνθετος διαδικτυακός χώρος όπου μπορεί να έχει πρόσβαση σε έναν εντυπωσιακό αριθμό πληροφοριών σχεδόν μέσα σε μια στιγμή. Μια πολύ εμφανής συνέπεια της διαδικτυακής δραστηριότητας επάνω σε παιδιά εγγράμματα στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές είναι η εξοικείωσή τους με ένα περιβάλλον που βασίζεται στο «υπερκείμενο», ένας όρος που αναφέρεται σε σύντομα τμήματα ενός μη γραμμικού κειμένου τα οποία σχετίζονται μεταξύ τους, αλλά, την ίδια στιγμή, συνδέονται μεταξύ τους μόνο χάρη στην επινοητικότητα και τις ανάγκες του χρήστη. Το Ίντερνετ είναι γρήγορο· εμπλέκει αυτόν που μετέχει σε πολλαπλές δράσεις και ανοίγει στα παιδιά τον κόσμο με έναν τρόπο που ήταν ασύλληπτος δέκα χρόνια πριν. Ο κόσμος του παιδικού βιβλίου έχει πια ανταποκριθεί σ' αυτή την καινοτομία κάτι που η Eliza Dresang έχει θεωρητικοποιήσει υπό τον όρο *Ριζική Αλλαγή*.

Εφαρμοσμένο στην παιδική λογοτεχνία, το νέο αυτό παράδειγμα Ριζικής Αλλαγής μορφοποιείται, κατά την Dresang, με τρεις τρόπους: συνεκτικότητα, διαδραστικότητα και πρόσβαση. Η συνεκτικότητα είναι ο όρος για τη διασύνδεση νοημάτων και πληροφοριών στη

λογοτεχνία με τρόπους παρόμοιους της υπερκειμενικής (hypertext) διαχείρισης. Η διαδραστικότητα αναφέρεται στη διαδραστική διαδικασία με βιβλία που προϋποθέτουν μια πολυδιάστατη εμπειρία. Η πρόσβαση σε πολλές διαφορετικές οπτικές εκθέτει τους αναγνώστες σε νέους κόσμους, που μέχρι προ τινος δεν ήταν προσβάσιμοι. Η πρόσβαση σε πολλαπλές οπτικές γωνίες, πολλαπλές κουλτούρες, πολλαπλά γλωσσικά ύφη και φόρμες έχει ανοίξει δυνατότητες σε πολύ πιο εκλεπτυσμένες έννοιες της λογοτεχνίας και του κόσμου.

Το *Μαύρο και άσπρο* του David Macaulay ξεχωρίζει ως η κολοφόνα των παιδικών βιβλίων που καλύπτει τα κριτήρια της Dresang για τη Λογοτεχνία Ριζικής Αλλαγής. Το βιβλίο ταρακουνά τους αναγνώστες από το βόλεμά τους στις αφηγηματικές συμβάσεις και θέτει υπό αμφισβήτηση τις αντιλήψεις τους για το χρόνο, το χώρο και την εικόνα ορίζοντας πολλαπλές και εμφανώς αντιτιθέμενες λεκτικές και εικονιστικές γραμμές λογοτεχνικών ιστοριών. Στο βιβλίο, τέσσερις αλληλοσυνδεόμενες αλλά εμφανώς ταυτόχρονες ιστορίες ξετυλίγονται με παιχνιδιόδη τρόπο σε διπλανές σελίδες ακολουθώντας διαφορετικά γλωσσικά και εικαστικά στυλ. Το πιο εντυπωσιακό είναι ότι και οι τέσσερις αφηγήσεις σχετίζονται χρονικά και χωρικά, όμως δεν απλώνονται στον ίδιο χρόνο και τόπο. Οι τέσσερις ιστορίες, «Βλέποντας πράγματα», «Το αναμενόμενο παιχνίδι», «Προβληματικοί γονείς» και «udder chaos³» καταλαμβάνουν η καθεμιά το ένα τέταρτο του κάθε δισέλιδου.

Εάν θεωρήσουμε την ιστορία για τραίνα «Βλέποντας πράγματα» ως την αφετηρία, διαπιστώνουμε ότι το «udder χάος» λαμβάνει χώρα λίγο πριν από τα γεγονότα του «Βλέποντας πράγματα». Η ιστορία για το σιδηροδρομικό σταθμό, «Το αναμενόμενο παιχνίδι», συμβαίνει ταυτόχρονα με την ιστορία για τα τραίνα, ενώ τα παιδιά στο «Προβληματικοί γονείς» περιμένουν τους γονείς τους αμέσως μετά τα γεγονότα των δύο ιστοριών σχετικά με τα τραίνα. Μια τρίτη διάσταση υπεισέρχεται στην τελευταία σελίδα. Εκεί, ο σιδηροδρομικός σταθμός που εικονίζεται στο «Το αναμενόμενο παιχνίδι» αποσύρεται από το εικονογραφικό κάδρο από ένα χέρι, ένα γεγονός που στέλνει τον αναγνώστη πίσω στο βιβλίο για να αναρωτηθεί για την πραγματικότητα της συνολικής αυτής εμπειρίας με τα τραίνα. Και συνεχίζει έτσι! Για να βιώσει κανείς το βιβλίο, πρέπει να συμμετάσχει σε ένα οπτικό και γλωσσικό σταυρόλεξο. Αναγνώστης και θεατής επιδιώκεται να παρατηρούν προσεκτικά, να αμφισβητούν αυτά που βλέπουν, να συμπυλώνουν ποικίλες αφηγήσεις και να αποδέχονται το γεγονός ότι δεν υπάρχουν τελικές απαντήσεις σχετικά με το πώς ξετυλίγεται το εσώτερο σχέδιο του βιβλίου και ότι δεν υπάρχει σωστή ερμηνεία του τι μπορεί να εννοεί όλο αυτό το αίνιγμα.

Συμπέρασμα

Στις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα, οι μεταμοντέρνες αντιλήψεις για μια προβληματική διασύνδεση των πολιτισμικών όψεων των κειμένων και των κοινωνικών και πολιτικών επιρροών στη διαμόρφωση αναγνωστών και συγγραφέων απόκτησαν μεγάλη ισχύ στο πεδίο έρευνας της παιδικής λογοτεχνίας. Ο αιώνας έφτασε στο τέλος του ανοίγοντας το δρόμο σε ερωτήματα σχετικά με το πού και πώς αναδύεται το νόημα, σχετικά με το πώς τα κείμενα ερμηνεύουν τους αναγνώστες αλλά και πώς οι αναγνώστες ερμηνεύουν τα κείμενα, σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους κείμενα και αναγνώστες κατασκευάζονται πολιτισμικά και κοινωνικά και σχετικά με το μεγάλο αριθμό παιδικών βιβλίων που, υπό το φως ριζοσπαστικών πειραματισμών με τη φόρμα, τη δομή και το περιεχόμενο, ανθίστανται στην εύκολη κατηγοριοποίησή τους. Εκτός από αυτές τις αποφασιστικά μεταμοντέρνες κριτικές θεωρίες που εκθέσαμε εδώ, άλλες ερμηνευτικές τάσεις εξερευνούν στην πράξη την μεταμοντέρνα κατάσταση της παιδικής λογοτεχνίας και τα προκλητικά θέματα που θέτει ο μεταμοντερνισμός αναφορικά με το γοητευτικό παιχνίδι μεταξύ

αναγνώστη, κειμένου και πλαισίου (context). Αυτό που συνιστά την κυρίαρχη τωρινή θεωρία είναι η επιθυμία να εγκυροποιήσουμε και να κάνουμε περισσότερο ουσιαστική την κατανόησή μας της φύσης αυτής της τριάδας. Είναι η καλύτερη στιγμή για να αναλογιστούμε πώς τα κείμενα δομούν την ανάγνωση στα παιδιά και πώς οι αναγνώστες κάνουν τα κείμενα να αποκτούν νόημα βάσει του ποιοι είναι, τι γνωρίζουν και τι πρόκειται να γνωρίσουν. Θεωρητικοί της ψυχανάλυσης όπως οι Ellen Handler Spitz και Hamida Bosmajian, της σημειωτικής όπως οι Lawrence Sipe, William Moebius και Perry Nodelman, της πολιτικής κριτικής όπως οι Jack Zipes και Lissa Paul και θεωρητικοί όπως οι Bette Goldstone, Anita Moss και Deborah Stevenson που αναλύουν μεταμυθοπλαστικά χαρακτηριστικά μας δια φωτίζουν και για άλλους τρόπους με τους οποίους λειτουργούν τα παιδικά βιβλία. Πράγματι, οι Αμερικανοί θεωρητικοί της παιδικής λογοτεχνίας εξακολουθούν να διατρύχουν τα κειμενικά σύνορα και να κινούνται πέραν των ορίων στην προσπάθειά τους να εξορύξουν τους θησαυρούς ενός όλο και πιο εκλεκτικού και νεότερου σώματος παιδικής λογοτεχνίας. Αυτό που ξεχωρίζει τους Αμερικανούς θεωρητικούς της παιδικής λογοτεχνίας είναι το διαρκές ενδιαφέρον τους για την ανθρώπινη διαφορετικότητα, η προσοχή τους στις διαστάσεις των αναγνωστικών αντιδράσεων, οι μέθοδοί τους για να εφαρμόσουν τη λογοτεχνική κριτική στην παιδαγωγική πρακτική και η αίσθησή τους για τις ριζικές αλλαγές που θα καθορίσουν το μέλλον των κειμένων για παιδιά και που θα διαμορφώσουν μια νέα γενιά αναγνωστών.

Βιβλιογραφία

- Benton, Michael (1996). "Reader Response Criticism." *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. Επιμέλεια P. Hunt. London, Routledge: 71-89.
- Bleich, David (1978). *Subjective Criticism*. Baltimore, Maryland, Johns Hopkins University Press.
- Dresang, Eliza (1999). *Radical Change: Books for Youth in a Digital Age*. New York, H. W. Wilson.
- Duerden, Rick (1994). "Cultural Poetics: The New Historicism." Επιμέλεια David Cowles. *The Critical Experience: Literary Reading, Writing, and Criticism*. 2nd ed. Dubuque, Iowa, Kendall/Hunt: 236-237.
- Ennis, Harriet (1986). "Learning to Respond to Literature (Part I): A Theoretical Framework for Investigation." *Children's Literature Association Quarterly* 11.2 : 100-103.
- (1987). "Learning to Respond to Literature (Part II): A Theoretical Framework for Investigation." *Children's Literature Association Quarterly* 12.2 : 94-97.
- Epstein, Connie C (1996). "Children's Book Publishing in America," *International Companion Encyclopedia of Children's Literature*. Επιμέλεια Peter Hunt. London, Routledge: 478-485.
- Fish, Stanley (1980). *Is There a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities*. Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press.
- Frye, Northrop (1957/1996). *Anatomy of Criticism*. New York, Atheneum.
- Goldstone, Bette P. (1998) "Ordering the Chaos: Teaching Metafictional Characteristics of Children's Books." *Journal of Children's Literature* 24.2 : 48-56.
- Hepler, Susan I. (1982). "Patterns of Response to Literature: One-Year Study of a Fifth and Sixth Grade Classroom." Diss. The Ohio State University.
- Hickman, Janet (1979). "Response to Literature in a School Environment, Grades K-5." Diss. The Ohio State University.

- Holland, Norman (1968/1975). *Dynamics of Literary Response*. New York, Norton.
- Iser, Wolfgang (1978). *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*. Baltimore, Maryland, Johns Hopkins University Press.
- Johnson, Dianne (1990). *Telling Tales: The Pedagogy and Promise of African-American Literature for Youth*. New York, Greenwood Press.
- Kermode, Frank (1975). *The Classic: Literary Images of Permanence and Change*. New York, Viking.
- Kiefer, Barbara, Z. (1982). "The Response of Primary Children to Picture Books." Diss. The Ohio State University.
- Larrick, Nancy (1965). "The All-White World of Children's Books." *Saturday Review* (Sept. 11, 1965): 63-65.
- Lukens, Rebecca, J. (1976). *A Critical Handbook of Children's Literature*. Glenview, Illinois, Scott Foresman.
- Macaulay, David (1990). *Black and White*. Boston, Massachusetts, Houghton Mifflin.
- MacCann, Donnarae, and Gloria Woodard (1985). *The Black American in Books for Children: Readings in Racism*. Metuchen, New Jersey, Scarecrow.
- Many, Joyce, and Carol Cox (1992). *Reader Stance and Literary Understanding: Exploring the Theories, Research, and Practice*. Norwood, New Jersey, Ablex.
- McClure, Amy A. (1985). "Children's Responses to Poetry in a Supportive Literary Context." Diss. The Ohio State University.
- McGillis, Roderick (1996). *The Nimble Reader: Literary Theory and Children's Literature*. New York, Twayne.
- Manna, Anthony, και Χριστοδούλα Μητακίδου-Κοκκώνη (1994). "Η γλώσσα ως όλο". *Ανοιχτό σχολείο* 49 (Οκτώβριος):18-24.
- (1994). "Η γλώσσα ως όλο". *Ανοιχτό σχολείο* 50 (Νοέμβριος/Δεκέμβριος):18-20.
- Moebius, William (1986). "Introduction to Picturebook Codes." *Word and Image* 2.2: 63-66.
- Modern Language Association Division of Children's Literature and the Children's Literature Association. *Children's Literature*. New Haven, Connecticut, Yale University Press.
- Moore, Opal, and Donnarae MacCann (1988). "The Ignoble Savage: Amerind Images in the Mainstream Mind." *Children's Literature Association Quarterly* 13.1 (Spring): 26-30.
- Moore, John Noell (1997). *Interpreting Young Adult Literature: Literary Theory in the Secondary Classroom*. Portsmouth, New Hampshire, Boynton/Cook.
- Person, Diane G. (2000). "Library Issues: Looking Back, Looking Ahead." *Journal of Children's Literature* 26.1 (Spring): 93-98.
- Propp, Vladimir (1975/1979). *Morphology of a Folktale*. Trans. Lawrence Scott. Austin, Texas, University of Texas Press.
- Rosenblatt, Louise M. (1978). *The Reader, the Text, and the Poem*. Carbondale, Illinois, Southern Illinois University Press.
- (1938/1995). *Literature as Exploration*. New York, The Modern Language Association.
- Sendak, Maurice (1963). *Where the Wild Things Are*. New York, Harper and Row.
- Sims, Rudine (1982). *Shadow and Substance: Afro-American Experience in Contemporary Children's Fiction*. Urbana, Illinois, National Council of Teachers of English.

-- (1992). "Multicultural Literature Children: Making Informed Choices." *Teaching Multicultural Literature in Grades K-8*. Επιμέλεια Violet Harris. Norwood, Massachusetts, Christopher-Gordon: 37-54.

Sipe, Lawrence (1996). "The Construction of Literary Understanding by First and Second Graders in Response to Picture Storybook Readalouds." Diss. The Ohio State University.

-- (1998). "How Picture Books Work: A Semiotically Framed Theory of Text-Picture Relationships." *Children's Literature in Education*, 29.1: 97-108.

-- (1999). "Children's Response to Literature: Author, Text, Reader, Context." *Theory into Practice* 38.3 (Summer):120-129.

Sloan, Glenna, D. (1984). *The Child as Critic: Teaching Literature in the Elementary and Middle Grades*. New York, Teachers College Press.

Spitz, Ellen Handler (1999). *Inside Picture Books*. New Haven, Connecticut, Yale University Press.

Stevenson, Deborah (1994). "If You Read This Last Sentence, It Won't Tell You Anything.: Postmodernism, Self-Referentiality, and *The Stinky Cheese Man*." *Children's Literature Association Quarterly* 19.1(Spring): 32-35.

Stott, John (επιμέλεια) (1981). "Literary Criticism and Teaching Children." *Children's Literature Association Quarterly* 6.1 (Spring).

-- (1987). "The Spiraled Sequence Story Curriculum: A Structuralist Approach to Teaching Fiction in the Elementary Grades." *Children's Literature in Education* 18.2: 148-162.

Temple, Charles, Martinez, Miriam, Yokota, Junko, and Alice Naylor (1998). *Children's Books in Children's Hands: An Introduction to Their Literature*. Boston, Massachusetts, Allyn and Bacon.

Trites, Roberta Seelinger (1997). *Waking Sleeping Beauty: Feminist Voices in Children's Novels*. Iowa City, Iowa, University of Iowa Press.

Vandergrift, Kay (1990). *Children's Literature: Theory, Research, and Teaching*. Englewood, Colorado, Libraries Unlimited.

(Σ.τ.μ.) Οι συγγραφείς παραθέτουν επίσης μια γενικότερη βιβλιογραφία, βασική κατά την άποψή τους για την ΠΛ, σχολιασμένη εν συντομία από αυτούς. Για λόγους οικονομίας δεν την συμπεριέλαβα, κράτησα μόνο τις ηλεκτρονικές διευθύνσεις που προτείνουν:

Child_lit Listserv

<http://www.rci.rutgers.edu/~mjoseph/childlit/about.html>

<http://ebbs.english.vt.edu/chla/morelinks.html>

<http://ebbs.english.vt.edu/chla/ChLAHome.html> (οργανισμός και περιοδικό της Children's Literature Association)

<http://www.oyate.org/main.html> (ιστοσελίδες για Ιθαγενείς Αμερικανούς)

<http://www.lib.umi.com/dissertations> (τράπεζα διδακτορικών διατριβών)

<http://www.rci.rutgers.edu/~mjoseph/childlit/edirectory.html> (ιστοσελίδα της Kay Vandergrift,

<http://www.scils.rutgers.edu/special/kay/kayhp2.html>)

http://www.muse.jhu.edu/demo/lion_and_the_unicorn/ (περιοδικό *The Lion and the Unicorn*)

¹ Στην ελληνική γλώσσα ολοκληρωμένη μονογραφία για την ολική γλώσσα είναι το βιβλίο της Σμαράγδας Παπαδοπούλου, *Η ολική γλώσσα στη Διδακτική της γλωσσικής έκφρασης για την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*, Τυπωθήτω-Γιώργος Δαρδανός, 2000.

² Στο ελληνικό κοινό η θεωρία της Rosenblatt έγινε για πρώτη φορά γνωστή με το άρθρο του Δημήτρη Πολίτη, «Ο ρόλος του αναγνώστη και η 'συναλλακτική' θεωρία της L.Rosenblatt», *Επιθεώρηση Παιδικής Λογοτεχνίας* (11), Πατάκης, 1996, σσ.21-33.

³ Προτίμησα να μην μεταφράσω τον τίτλο του κεφαλαίου, για το αμετάφραστο του και για το παιγνιώδες του ύφους. Ο συγγραφέας κάνει εδώ με τον τίτλο λογοπαίγνιο. Αλλάζει τη συνήθη έκφραση utter chaos (που σημαίνει το απόλυτο χάος) σε udder (μαστός) chaos.